

Ózer Ágnes

Történelmi tudatunkról

Az előzmények és a mai állapot

A trianoni sokk, az impériumváltások, amelyeket a magyarság kisebbségi sorsra jutott nemzetrészei – így a jugoszláviai magyarság is – a XX. században megélték, mély és tartós nyomokat hagytak a gazdasági, a politikai és a társadalmi életben. Mindez mélyrétegekig hatolt, a nemzeti és történelmi öndefiníálásukban, az önmeghatározásuk folyamataira is jelentős hatást gyakorolt. A többségi uralkodó nemzet pozíciójából a kisebbségi, a megbüntetett és a jogfosztottság helyzetébe jutott nemzetrészek az előállt helyzetet mindenhol nehezen és lassan dolgozták fel. Az adaptáció időszakában az átállás államokként a helyi körülményektől függően különböző módon játszódott le. Erre a folyamatra – a gazdasági, a társadalmi és a kulturális folyamaton kívül – az újonnan többségi nemzetté előlépett, államalkotó nemzettel közösen megélt történelem is jelentősen kihatott.

A vajdasági magyarság – a jugoszláviai magyarság részeként¹ – az elmúlt több mint nyolc évtized alatt folyamatosan foglalkozott azoknak a kérdéseknek a megválaszolásával, amelyek lehetővé tették volna számára – az adott történelmi kereteken belül –, hogy rendezze, és kezébe vegye sorsának alakítását. Ebben az igyekezetében csak úgy lehetett volna sikeres, ha módjában állt volna tartósan kiépíteni kollektív közösségtudatát. Erre azonban a történelmi körülmények nem nyújtottak lehetőséget. Így a vajdasági magyarság kollektív közösségtudata sem működhetett szabályosan. A kollektív közösségi tudat szabályos működése nemcsak a kisebbségi sorsra jutott nemzetrészek esetében bírt kiemelt jelentőséggel, hanem a „történelmi traumákat” megélt magyar nemzeti kontextusban is.²

Ebben a traumatizált nemzetállapotban a vajdasági magyarságnak többszörös külső és belső akadályokkal kellett megküzdenie. A külső nehézséget a magyar nemzetfejlődés fennakadása, a belsőt pedig az új állam sorsában való osztozás jelentette. A külső és belső nehézségek nem gátolták meg a vajdasági magyarságot abban az igyekezetében, hogy 1918 óta folyamatosan munkálkodjon – az adott helyzethez alkalmazkodva – azoknak az egyéni és kollektív mechanizmusoknak a kiépítésén, amelyek a XX. század utolsó évtizedéig képesek voltak megőrizni a vajdasági magyarságot. A társadalmi körülményektől függően a vajdasági magyarság közösségtudatának formálódása – történelmi koronként – különböző módon fogalmazódott meg. Az identitás megfogalmazódására és önmeghatározódásra a történelmi tudat jelentős hatást gyakorolt és gyakorol ma is. Még akkor is, ha a kezdeti, átállási fázisban az újonnan alakuló államban – a régi jelentés hordozásával – jogilag és társadalmilag az lehetetlenné vált. Ezzel a jelenséggel nemcsak az elszakadt vajdasági magyarságnak kellett megküzdenie, hanem a magyarországi/vajdasági szerbeknek is, hiszen minden elkülönülési folyamat ellenére történelmi tudatuk a XX. századra – az adott állam kereteibe illeszkedve – annak összetevő részévé vált, ami az egységes szerb nemzetben belüli különbözőség tudatosodását idézte elő.

A vajdasági magyarság esetében az önmeghatározás és öndefiníálás a magyarság és a délszláv nemzetekkel – legnagyobb mértékben a szerb nemzettel közösen megélt történelmi múlt, a szerb–magyar történelmi viszony alakulástörténetének lett a függvénye. Mindez az új, közös délszláv államban a vajdasági magyar közösség társadalmi pozíciójára és rangjára jelentős hatást gyakorolt. Bármilyen szempontok alapján is vizsgáljuk ezt a történelmi szimbiózist, az – ritka kivételekkel – sohasem értékelhető egyöntetűen pozitívnak. Akkor sem, ha a magyar és szerb állam egymás közti viszonyát vesszük szemügyre, de akkor sem mutat jobb képet, ha a Magyarországra beköltözött szerbség és a magát uralkodó nemzetnek tartó magyarság egymás közti viszonyát vizsgáljuk a XVII. századtól visszamenőleg. Ez a véres összetűzésekkel, háborúkkal terhelt, a történelmi jogok megkérdőjelezését is magába foglaló helyzet, a magyar–szerb viszony alakulása a történelem válságos periódusaiban komoly próbatételek elé állította a Délvidéken élő vajdasági magyarságot. A közös történelmi múlt folyamán – nemcsak egyszer és nem egyformán – történt ez mind a múltban, mind napjainkban.

Az 1918 utáni fordulatot, a „trianoni sokk” következményeit az újonnan megalakult délszláv államban az elszakított nemzetrészek nehezen és lassan dolgozták fel. Az újonnan alakult SZHSZ Királyságba szakadt 467 658 magyarból 378 107 élt a Vajdaságban. Bennük az anyaországtól és a nemzettesttől való elszakadás a trianoni békeszerződés megkötése után tudatosodott véglegesen.³ Az új államban szerveződő hatalom megkülönböztető intézkedései következményeként a magyarság gazdaságilag és kulturálisan is legyengült. Történelme során ekkor kényszerült először arra, hogy „az új helyzethez igazodva, a megmaradás érdekében” ösztönösen, majd tudatosan kezdjen el munkálkodni nemzeti önazonosságának kiépítésén.

Ez a folyamat a vajdasági magyarság esetében két síkon haladt. Az egyik a már nem létező magyar múltból táplálkozó tudatra és kultúrára való támaszkodás, a másik az új körülményekhez alkalmazkodó, reális állapotokon alapuló nemzeti önazonosság kiépítése, amelyek komplementáris összefüggésben álltak egymással. A folyamat lassúságát nagymértékben befolyásolta az új államba került magyarság gazdasági erejének hiánya és társadalmi rétegződésének aránytalansága. Magyarország több nemzet lakta peremvidékén a társadalom – a speciális történelmi körülmények miatt – az impériumváltás előtt sem rendelkezett arányosan rétegződő társadalmi szerkezettel. A magyar nemzet-önazonosságot hordozó értelmiségi elit nagyobb központokba vándorolt, a régi államapparátus, a földbirtokosok és a kisszámú értelmiségi – az újonnan kialakult helyzetben legyengülve – nem tudta felvállalni az önazonosság hordozójának szerepét. A túlnyomórészt szegény, föld nélküli parasztság, az élelmiszeriparban és a kisiparban foglalkoztatottak gazdasági helyzetüknél, műveltségi szintjükénél fogva nem voltak fogékonyak a nemzeti érzésen alapuló önazonosság szerepkörének betöltésére, így történelmi tudatuk formálódása is más eszmerendszeren alapult.⁴ Ennek ellenére az államhatalom és a hivatalos körök állandó gyanakvással – az irredentizmusra és a revizionizmusra hivatkozva – fokozott figyelemmel kísérték minden nemzeti alapon történő, nemcsak politikai, hanem társadalmi és kulturális szerveződést is. A vajdasági magyarság önazonosulási folyamatát ily módon jelentősen nehezítette az a tény is, hogy a vajdasági magyarságon belül a különböző társadalmi osztályok között nem alakult ki politikai párbeszéd, és a vajdasági magyarság akkori politikai és kulturális szerveződésének központjai – Nagybecskerek, Szabadka, Zombor és Zenta – szétszórtságuk miatt nem rendelkeztek ezzel az egyesítő erővel.⁵

A magyarság anyanyelvű oktatási rendszerét és szervezetét ebben az időszakban ért inzultusok a vajdasági magyarság szellemi egészét alapjában rengették meg. Erről tanúskodik, hogy 1926-ban a jugoszláv és a magyar kormányközi tárgyalásokon a magyar fél minimumként terjesztette elő a nemzetközi szerződésekben is szereplő követelést: „... a magyarság megtarthassa nyelvét, kultúráját, és annak fejlődése biztosítva legyen. Ezért most az elemi iskolák, tanítók és tanítóképzők ügyét tartják sürgetőnek”⁶. Az ilyen jellegű intézkedések – a régi oktatási rendszer átszervezésével – a vajdasági magyarság történelmi tudatának alapjait biztosító és kialakító intézményeket is felszámolták. Így a térségre vonatkozó történelmi jogok tudatosodása a múltra vonatkozó bizonyítékokat követelt, amelyek a két világháború között inkább a szellemiekre, mintsem az anyagi bizonyítékokra vonatkoztak. Annak ellenére, hogy a XIX. század végén megyei szinten szervezkedő történelmi társulatok – mint amilyen a Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulata és a körülötte csoportosuló, helytörténettel foglalkozó értelmiségi tevékenysége, a rendszeresen megjelenő Évkönyv, a vármegyei monográfiák és a Borovszky-féle Magyarország vármegyéi és városai című sorozat – magukban hordozták a helyi és regionális történelmi tudat kialakulásának csíráját. A megváltozott helyzetben azonban sem az önazonosságra való eszmélés, sem pedig a közösséget teremtő és erősítő történelmi tudat nem tudott a felszínre törni.

Noha a vajdasági magyarság körében már 1922-ben elkezdődött a politikai szerveződés folyamata mind a polgári, mind a baloldali szociális programokat propagáló pártokban, a helyzet még 1935-ben is, amikor a Kalangya című folyóirat munkatársai megkísérelték a számvetést a magyarság sorsának alakulásáról, a vajdasági magyarság a jugoszláviai magyarsággal egyetemben szétszóródottsága, társadalmi, gazdasági és kulturális szervezetlensége okainak a felfedését jelölte ki elsődleges feladatának.⁷ A bevezető tanulmány szerzője, Kende Ferenc a vajdasági magyar szellem meghatározásában három tényezőt jelölt meg: „a magyarság történelmi múltját, a világháború kitörése előtti világszemléleti állapotát és végül a mi vidékünk különleges életét”⁸. Ennek a ténynek a tudatosodása már annak a jelét mutatta, hogy a vajdasági magyarságnak felül kellett vizsgálnia azt a szellemi örökséget, amelyet a tanulmány szerzője a „megyeházi szellemiség” fogalmába sűrített, és amely az újonnan előállt helyzetben nem mutatkozott célravezetőnek a vajdasági magyarság történelmi tudatának a kialakulásában. „A volt magyar városok képe teljesen megváltozott. Megszűnt a megyeháza, elnéptelenedtek az úri kaszinók... Természetes és törvényszerű, hogy középosztályunk, melynek gondolkörét a magyar történelmi múlt erényei, a háború előtti társadalom szemlélete és az úriasság szelleme táplálta, a kisebbségi állapot egészen más légkörbe tapogatózó tanácsalanságba esik, és csak lelki válságokkal, fokozatosan és zökkenőkkel találhatja meg helyét. A múlt minden jóval és rosszal kiirthatatlanul él benne, kíséri útjain, irányítja gondolkozásában, és gátolja cselekedeteiben.” Majd leszögezi: „Az első lépésnek, ha magunkon segíteni akarunk, kisebbségi gondolkozásunk kialakításának kell lennie. Minden gyöngeségünk, tapogatózó szervezetlenségünk a kisebbségi gondolkodás hiányának tudható be. A kisebbségi gondolkodás különálló, pontosan meghatározható, szigorú szabályokkal körülírható szellemiség, aminek fel kell szívódnia vérünkbe, agysejtjeinkbe és idegrendszerünkbe.”⁹ A Kalangya betiltott, helyzetfelmérő számának előkészítésekor a vajdasági szellemiség csak Szenteleky Kornél és Csuka Zoltán tevékenységének nyomán, az irodalmi élet szerveződésében mutatott fel eredményeket, ám abban sem mutatkozott meg egyértelműen a történelmi tudat. A korabeli, a két világháború közti költészetüket tradíció nélkülinek, „jelenben élőknek” minősítette az utókor. A pillanat azonban jelentőséggel bírt a vajdasági magyarság életében, mert ekkor történt meg a közösségtudatra való ébredés szükségességének általános érzékelése. Ez már nemcsak szellemi szükségletet jelentett, hanem a közösség egzisztenciális kérdésévé nőtte ki magát, és nem kis önvédelmi szerep jutott neki.

Természetesen felmerül a kérdés, hogy ha a tiltások ellenére is a vajdasági magyarság meg tudta teremteni és szervezni sajátos irodalmát, mi lett a történelmi tudatával, amelyre önazonosságát alapozhatta volna? Miért volt az akkori történelmi tudás improduktív, miért húzódott a szülőföldkultusszal együtt a „hallgatag tudatmélybe”? Ezekre a kérdésekre a vajdasági magyarság ismételt oknyomozó felmérésében, a Híd című folyóirat Itt és most címet viselő tematikus számában¹⁰ az anyaországtól való különélés több évtizede után ismételten kereste a választ. Ennek a sajátos „történelmi amnéziának” a jelenségét akkor – azokban a válságokkal és háborúkkal terhelt években – a nem egyszeri, újbóli honfoglalásban, a török világ előtti helyzet visszaállításának és az újonnan felépített világnak a nehézkes megszilárdulásában látták. Az újonnan kialakult etnikai képben a magyarságnak a Vajdaságon belüli belső migrációiban találták meg azokat az okokat, amelyekkel „az új gyökerek tépődtek föl”, és nehezítették meg a „tradíciók születését, fejlődését és lombosodását”¹¹. A kialakuló új kép alapkontúrajait ebben a századvégi felmérésben a falu társadalmi szerkezetének, fejlődése hordozóinak változásában és megváltozott etnikai összetételében kell keresni. Ez nemcsak a „délszláv hatás alatt kialakult közös vonásokra” figyelmeztetett, hanem az itt élő németekkel, szlovákokkal, a Bánságban a bolgárokkal, románokkal kialakult kölcsönhatásokra is.

A két világháború között voltak olyan nézetek, amelyek továbbra is a magyarság „történelmi, néprajzi és kulturális integrális összefüggését” vallották. Szenteleky Kornél és Havas Emil vitájában Szenteleky szerint „nemcsak a levegő meg a tájkép változik, hanem az emberek is”, amely akkor már egy „új” önazonosság és ezzel együtt egy új „kisebbségi magyar történelmi tudat” létezését bizonyította közvetve. A folytonosságot megbolygató és felforgató számos kedvezőtlen történelmi körülmény mellett ez a történelmi tudat – amely az önazonosságnak is biztos támpontjait jelenthette – nem mutatkozott meg teljességében, mert a két világháború között azt nem követte, és így nem is támaszkodhatott egy kiépített intézményrendszerre, amely ezt a szellemiséget szervezeten ápolta és terjesztette volna. 1929 után a már működő és az újonnan alakult kulturális egyesületek és közművelődési szervezetek nem rendelkeztek nagyobb integratív erővel. A kitűzött feladatokat sem teljesíthették mindig maradéktalanul, mert munkájuk a magyar kisebbség iránt alkalmazott „kemény kéz” politikájának szellemében állandó ellenőrzések és betiltások között folyt. A Kende Ferenc által megfogalmazott három meghatározó elv közül egyikkel sem lehetett mélyrehatóan foglalkozni, vagy azt a vajdasági magyarság közt bármilyen módon nyilvánosan propagálni. Így olyan tevékenységet sem lehetett folytatni, amely az önazonosságra eszmélést és a kollektív tudat fejlődését segítette volna elő, ennek ellenére történtek ilyen kísérletek.¹²

Az osztályharcra összpontosító kommunista, szocialista és szakszervezeti mozgalom körül gyülekező magyarok szellemiségében és történelmi tudatában a magyar nemzeti momentumnak nem jutott elsőrendű szerep.¹³ Helyette a vajdasági szerbség történelmi tradíciójából merítő, de új tartalommal feltöltődő regionális, a vajdasági önazonosság kialakulásának folyamata kezdődött el, mely sajátos történelmi tudattal is rendelkezett. A vajdasági történelmi önazonosság iránt a vajdasági magyarság munkás- és agrárproletár rétegei mutattak nagyobb mértékű fogékonyságot.¹⁴

A vajdasági magyarságnak a két világháború közti, kényszerűség szülte, új földrajzi és történelmi keretbe jutott nemzetrészként ismét birtokába kellett vennie saját múltját, hagyományait. Ismét meg kellett tanulnia – most már önállóan – az arra való „emlékezést”, melyet az egyetemes magyarság a XIX. század második felében már sikeresen elsajátított, s melyet a történelmi változás törölt el. Saját emlékezetre volt szükség, öntudatosságának jeléül pedig a maga történelmi tudatának, kultuszteremtésének és -ápolásának folyamatát kellett elindítania. A múlt és a hagyomány szisztematikus számbavételével, öntudatra ébredésével, közösségként való funkcionálásával lehetővé kellett volna tennie a vajdasági magyarság társadalmának az újonnan megteremtett államba történő beilleszkedés megkezdését is. A bajok orvoslásának, a „múlt birtokbavételének” és az arra való emlékezésnek a folyamatát és az oly szükséges folytonosság megteremtését az újabb háború szakította meg.

A második világháború alatt a „visszatért Délvidéken”, a Bácskában állami szinten nem csak az oktatási rendszerben eszközölt változásokkal igyekeztek orvosolni a 23 év okozta szellemi károkat. A Délvidéki Közművelődési Szövetség keretében a „magyar lélek és a magyar szellem...”, a magyar művelődés, a magyar kultúra hatalmas világító fénycsóvjának kisugárzásával igyekeztek »mindenfelé a magyarság meg nem törhető szellemi és erkölcsi fölényét« bizonyítani az »ezeréves magyar Délvidék szellemében«¹⁵.

A történelmi és közösségi tudat fontos alapkövetelményét, múltjának birtokbavételét a vajdasági magyarság a második világháború után valósította meg. Az újabb impériumváltás után, a katonai közigazgatás bevezetését követően kisebbségi létének legtragikusabb korszakát kellett megélnie. Az 1944. és 1945. évi magyarellenes megtorlásokat, a kitelepítéseket, melyeknek következményeit több mint hat évtized múltán sem építette be történelmi tudatába, és dolgozta fel a vajdasági magyarság. Ennek okát abban a hosszan tartó történelmi amnéziában kell keresnünk, amely évtizedek múltán ismételten az irodalomban és az irodalomtörténetben tört meg, s követte ezt az eltűntek és ártatlanul kivégzettek számbavétele.

A vajdasági magyarság életének konszolidációja Vajdaság autonóm státusának elnyerésével kezdődött el. A nehézségek és a tanítók hiánya ellenére is beindult az anyanyelvű oktatás, s lehetővé vált egy új értelmiségi réteg kialakulása, amelyre eleinte „az ideológiai hipnózis” hatott ki nagymértékben.¹⁶ 1948 után, a Sztálinnal való

szakítást követően a vajdasági magyarság számára a „jugoszláv hatalmi elit józan belátásának” következményeként gazdasági, politikai, művelődési és kulturális téren is – az anyanemzettel ellentétben – olyan feltételek alakulhattak ki, amelyekben az oktatás és az általános műveltség szintje jelentősen emelkedett, amelyben a közösségi tudat, a kollektív emlékezetre való igény közösségi és társadalmi imperatívusként jelentkezett. Nemcsak az egyetemes magyarság művelődéstörténete szolgált ehhez alapul, hanem a sztálinizmussal való általános leszámolás is. Az úgynevezett „emberarcú szocializmus” általános elveinek elfogadása, a nyugat-európai esztétika és kultúra iránti nyitottság olyan társadalmi hangulatot teremtettek, amelyben a vajdasági magyarság szellemi fejlődésében az egyetemes magyarság avangárdjává léphetett elő. A kommunista államok közül egyedül Jugoszláviában sikerült a magyarságnak egy pillanatra áthidalnia a diagnosztizált fennakadást a nemzeti fejlődésben. Ebben a környezetben megalakulhattak azok az alapintézmények, amelyek hiányában a két világháború között nem fejlődhetett ki a magyarság kollektív öazonosság-tudata.

A már meglevő napi- és hetilapok, az újrainduló folyóiratok, a magyarul szóló rádió, a Magyar Tanszék megalakulása nemcsak a térhez való kötődést, a vajdasági magyarság „szülőföldkultuszát” teremtették meg, hanem az egykoron Szenteleky Kornél által leltárba vett hiányokat, a vajdasági magyarság művelődéstörténetében létező fehér foltokat kitöltve, azt sajátos módon pótolta. Ezzel a tevékenységével jelentősen megerősítette történelmi tudatának alapjait.

A vajdasági magyarság így birtokba vehette múltját. Lett tradíció, történelmi emlékezet. Ráeszmélt Aracsra, Dombóra, Bácsra és Péterváradra, már volt reneszánsz, kamonci bibliafordítás. A vajdasági magyarság megörökölte Dózsát, jártak erre kurucok, és megtanulta a maga délvidéki negyvennyolcát. Előkerült a népviselet, énekelték népdalaikat, lettek mesék és mesemondók. Nem utolsósorban irodalma és irodalomtörténete lett a vajdasági magyarságnak. Élete és múltja lett a vajdasági magyarságnak, amely ha nem is rögtön, de a Németh Lászlói oktatási elvek alapján bekerült az iskolákba. A múlt kutatásával is szakképzett történészek foglalkoztak: Lőrinc Péter, Mirnics József, Gál György, Csehák Kálmán és Mészáros Sándor – még ha túlnyomórészt a szocialista ideológia posztulátumai alapján is – képesek voltak nemcsak a munkásosztály múltjáról (amely a Vajdaságban jórészt magyar is volt), hanem a magyar nemzet történetéről is értekezni.

Az 1969-ben megalakult Hungarológiai Intézet kötelékében nemcsak a magyar nyelvet, irodalmat, folklórt kutatták, hanem a történelmet is mindazt, amit a jugoszláviai magyarság szellemi örökségként magáénak mondhatott. A vajdasági magyarság szellemi világának múltját és jelenét egyaránt begyűjtötték és dokumentálták. Az igazi múlt birtokbavételéről a Forum Könyvkiadó Kövek és Hagymányaink sorozatának kötetei tanúskodnak. A történelmi tudat alakulásának relatív szabadságáról vall az is, hogy az oktatásban a magyar osztályok történelemtanításának programjaiban az előírt tananyag pótlásaként belekerülhetett a nemzeti történelem tanulmányozásának lehetősége. Most már adottak voltak a kollektív öazonosság-tudat kifejlődésének feltételei, már nem hiányzott a történelmi tudat, csak sajátos volt, gondolköze pontosan meghatározható, szabályokkal körülírható szellemiséggel rendelkezett.

A XX. század utolsó évtizedében a szélesebb térnek számító Jugoszlávia és a vajdasági magyarság számára magot jelentő Vajdaság is – elemeire hullva szét – a vajdasági magyarság megteremtett szellemi közösségét sérülékennyé tette. Nemcsak kívülről érték támadások, hanem a többpártrendszer térhódításával, a rendszerváltás megindulásával, a délszláv háborúk kitörésével, az állandó pénzforrások megcsappanásával és megszűnésével alapjaiban rengette meg kialakult intézményrendszerét. A kommunista és szocialista ideológia kiszolgálóinak kikiáltott, hagyományteremtő és kollektív öazonosságot teremtő értelmiségét az összmagyarságtól elkülönülő, nem eléggé nemzeti szellemiséggel rendelkezőkké nyilvánították, és megkérdőjelezték ezt a sajátos szellemiségű világot. Herceg János, aki a két világháború közti időszakban kivette részét az irodalmi élet szervezéséből, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének tiszteletbeli elnökeként a megkérdőjelezett rendszert szalmalángként jellemezte: „S ha a rendszer szalmaláng volt, amelynek nagyobb a füstje, mint a lángja, ne törjünk pálcát fölötte! Egy egész világrésznek volt utópisztikus álma a szocializmus száz éven át. Nálunk későbbi torzulásai ellenére lehetővé tette egy új nemzedékkel a magyar kultúra kibontakozását... De oldott kéve voltunk... Most azonban itt vagyunk egy demokratikusnak ígérkező rendszerre várva, amelyben majd az összefogott, szervezett magyarság magától értetődő természetességgel küzdhet, hogy iskola és templom vele együtt magyar maradjon.”¹⁷

A rendszer változott, a vajdasági magyarság sorsa pedig öazonosságának és kollektív összetartó történelmi tudatának alakulása révén – az összmagyar történelmi tudat elfogadásával – a több mint ezeréves történelmi jussára számítva próbálja kialakítani megmaradásának feltételeit. Nehezen iskolázott értelmisége szellemi önmegvalósítását már nem itthon keresi. Megfeledezett sajátos kisebbségi helyzetéről. Sajátos délvidékiségétől, vajdaságiasságától is szeretne megszabadulni, mert az már nem erény, hanem hátrány. Olyan jelző, amelynek fogalomhordozása a széles körű meggyőződés szerint a szétszórt kévét szimbolizálja. Olyan kévét, amelyet a magyar Alföld déli részén szórtak szét, és az semmiben sem különbözik az északitól, csak egy országhatár választja el még ma is. A szocialista rendszerben megalapított és felfejlesztett intézményei jelentősen legyengülve, az újak még nem teljesen kiépülve nem tudják biztosítani azt az erőt, amely ezekben a válságos időkben megerősítené a vajdasági magyarság öazonosságát és történelmi tudatát. A nem eléggé ismert magyar történelem és a nem magyar szellemű történelem az a történelem, amelyet a vajdasági magyar iskolások tanulnak. A honismeret, a sajátosságok, a délvidéki jelleg: a nem kívánatos tudás. A tantervekből és tankönyvekből való kiiktatásával a vajdasági magyarság történelmi tudata, egy már nem létező és régi, ezeréves formájában újból meg nem születő haza nem reális, virtuális jövőképét építi ki magának.

Ez az egyoldalú történelmi tudat szülőföldjünkkel elégedetlen nemzedékeket produkál, amelyek ezt a válságokkal terhelt országot – amelynek kereteibe szülőföldjük több mint nyolcvan évvel ezelőtt került – könnyen elhagyják és feladják. A teremtő szellemi mag elveszett, erejéből csak a műkedvelésre és a középszerű dilettantizmusra telik, a többség történelmi tudata szívesebben jár a több mint ezeréves romantikus magyar történelem tájain. Foglal hont Árpád szilaj hadaival, és alapít államot Szent István bölcsességével, az anyaországban is irigylésre méltó buzgósággal. Ez az egyoldalú történelmi tudat előbb-utóbb a vajdasági magyarságból talajvesztett nemzetrészt produkál, amely az anyaország „mankói” nélkül önálló életre, értékteremtésre, a kisebbségi lét alappozitívumának és folytonosságának a fenntartására is képtelen lesz. Az öazonosságtól való menekülés és megtagadás a határmódosítás nélküli nemzeti integrációban reménykedve tagadja meg azoknak a lehetőségeknek a saját hasznára való fordítását, amelyek a Vajdaságban, a multietnikus társadalom modelljében megtalálják saját nemzeti öazonosságukat, amelybe beleépül sajátos kisebbségi történelmi tudatuk is.

Irodalom

A. Sajti Enikő: Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947. Budapest, 2004, Napvilág Kiadó.
Bori Imre: Hagymány, azonosságtudat, migrációk. Híd, LVIII. évf. 1–4. (1994. január–április) sz. 62–66.
Herceg János: Köszöntő. In Magyarok Jugoszláviában '90. Újvidék, 1990.
Hódi Sándor: Történelmi traumák a magyarság kollektív tudatában. In Sebestyén Imre szerk.: Sorskérdéseink. (Válogatás a Magyar Szó vasárnapi rovatában megjelent írásokból – 2001–2002). Újvidék, 2003, Magyar Szó, 263–267.
Itt és most. Versek, esszék, tanulmányok, dokumentumok. Híd, LVIII. évf. 1–4. (1994. január–április) sz.
Kende Ferenc: Magyar szellem – kisebbségi szellem. Kalangya, 6. (1935. június) sz. In Híd, LVIII. évf. 7–8.

(1994. július–augusztus) sz.
Kiss Flórián: Vojvodina történetének vázlata. Híd, 1937.

¹ A Délvidék szélesebb fogalma miatt ebben az értelmezésben a pontos körülhatárolás érdekében célszerűbb a jugoszláviai magyarság és vajdasági magyarság meghatározás.

² Lásd: Hódi 2003.

³ A kérdésről bővebben: A. Sajti 2004.

⁴ Uo. 33.

⁵ Uo. 34. A. Sajti Enikő ennek okát a zömmel orvosokból, jogászokból, ügyvédekől és középbirtokosokból álló politikai réteg történelmi tapasztalathiányának tulajdonítja.

⁶ Uo. 61.

⁷ Kende 1994.

⁸ Uo. 422.

⁹ Uo. 427.

¹⁰ Híd 1994.

¹¹ Bori 1994.

¹² Az Újvidéken megjelenő Reggeli Újság 1936 októberében folytatásokban közölte Tóth Bagi István sorozatát Amíg Petur bán vára eljutott a mai Noviszádig címmel a bélakúti apátság megalapításának 700. évfordulója alkalmából.

¹³ A. Sajti 2004.

¹⁴ Lásd: Kiss 1937.

¹⁵ D. M. K. Sz. Évkönyv 1943–1944. Újvidék, 1944.

¹⁶ A. Sajti 2004.

¹⁷ Herceg 1990.

Lennert Géza: Dorozslói öregek]